

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXIV, св. 1

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Пойовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Александар Лома, др Алина Маслова, др Софија Милорадовић,
др Мирослав Николић, др Слободан Павловић, др Предраг Пипер,
др Слободан Ремейић, др Живојин Сијанојчић, др Срејто Танасић,
др Зузана Тојолињска, др Анађолиј Турилов, др Виктор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД

2018

ISSN 0350-185X, LXXIV, св. 1 (2018)
UDK: 811.163.41'282.2
811.163.41'366.543
COBISS.SR-ID: 267374348
DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1801121R>
Примљено: 4. маја 2017.
Прихваћено: 27. децембра 2017.
Оригинални научни рад

ДРАГАНА И. РАДОВАНОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ и
Филозофски факултет
Косовска Митровица

О ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНОЈ КОНСТРУКЦИЈИ У + *ГЕНИТИВ* У ВАЉЕВСКОЈ ПОДГОРИНИ**

У раду се на дијалекатском материјалу са терена Ваљевске Подгорине скреће пажња на сасвим уобичајену употребу конструкције у + *генијив* којом се у овој области може исказати посесивност и спацијалност. Употреба анализираних конструкција и њених конкурентних форми у трима говорним зонама Подгорине истовремено пружа основу за лингвогеографску анализу у оквирима ових говора, али и шире на (северо)западном србијанском тлу и изван његових граница. Уз то, показало се да стање у нашим дијалектима фрагментарно наставља поједине елементе дубљег историјског наслеђа.

Кључне речи: конструкција у + *генијив*, посесивност, спацијалност, (северо)западни србијански говори, говор Ваљевске Подгорине, шумадијско-војвођански дијалекат, ареални распоред.

1. Увод

1.1. Дијалектолошким описом говора Ваљевске Подгорине¹ (РАДОВАНОВИЋ 2014) обухваћена је фонетска и морфолошка пробле-

---

* draganailija@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (бр.178020), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ Ваљевска Подгорина данас је географска и административна целина у (северо)западној Србији, са четрдесетак брдско-планинских насеља. Грађа је сакупљена у следећим пунктовима: Балиновић (Бал), Беомужевић (Б), Богатић (Бог), Братачић (Бр), Брезовице (Брез), Врагочаница (Вр), Вујиновача (В), Горња Буковица (ГБ), Горња Каменица (ГК), Горње Црнићево (ГЦ), Горње Лесковице (ГЛ),

матика, утврђене су важније структуралне особине и назначени правци изоглоса², а изван предмета студије, по страни, остали су синтаксички детаљи, једнако важни за српску дијалектологију, лингвогеографију и генезу појединих појава. Нажалост, то је чест случај и у другим дијалектолошким монографијама, синтакса или сасвим изостаје или се дају детаљи у напоменама, по правилу у релацијама са стандардним језиком. Из Ваљевске Подгорине располажемо богатом грађом у форми аутентичног, спонтаног говора, која је погодна и за синтаксичко-семантичка истраживања.

1.2. За овај прилог издвојена је конструкција *у + генијив личне заменице или именице*, чија се значења у Ваљевској Подгорини могу свести на различите типове посесивности и спацијалности. У раду ће се анализирати употреба предлошко-падежне везе *у + генијив* у оквирима поменутих семантичких категорија и њихових конкурентних форми у трима говорним зонама подгорске области. Имајући у виду да је испитивани терен на извешан начин рубно подручје и да поједине маркантне структуралне дијалекатске црте (од којих су неке истовремено и архаичне) заокружују ареал управо у јужним пунктовима области и извесно указују на хоризонтално простирање појединих изоглоса (РАДОВАНОВИЋ 2014) – посебна пажња биће посвећена ареалном распореду употребе посматране конструкције у исказивању различитих значења у самој области, али и шире, у мери у којој то материјал са других терена дозвољава, на (северо)западном србијанском тлу и изван његових граница.

1.3. У савременим нормативним приручницима (граматикама) српског језика, употреба предлога *у* са генитивом одређује се као

Гуњаци (Г), Доња Буковица (ДБ), Доња Каменица (ДК), Доње Лесковице (ДЛ), Драгијевица (Др), Драгодол (Д), Златарић (З), Кунице (Кун), Коњиц (К), Лелић (Л), Лопатањ (Лоп), Мајиновић (М), Миличиница (Мил), Мравињци (Мр), Оглађеновац (Огл), Осечина (О), Осладић (Осл), Остружањ (Остр), Плужац (Пл), Причевић (Пр), Поћута (П) Ребељ (Реб), Ровни (Р), Ситарице (Сит), Совач (Со), Станина Река (СР), Стрмна Гора (СГ), Стубо (Ст), Сушица (Суш), Суводање (С), Тубравић (Туб), Туђин (Т).

² Том приликом, установљене су, с обзиром на судбину јата, три говорне зоне: говори у којима је очувана фонолошка индивидуалност гласа јат (1), ијекавско-екавски говори (2) и екавизирани ијекавски говори (3), при чему је закључено да се граница између зона (1) и (2), (3) протеже до источних обронака планине Јабланик и даље продужава углавном левом страном тока реке Јабланике (РАДОВАНОВИЋ 2014: 334). Поред ове најмаркантније структуралне особености, и друге језичке појединости (фонетске, морфолошке и лексичке) показале су издиференцираност простора, што је у потпуном сагласју са њеним историјским границама и миграционим кретањима (па и народним разумевањем граница области), а не данашњим чиновничким поделама (РАДОВАНОВИЋ 2014: 14–17).

синтаксички архаизам (ПИПЕР 2005: 694; АНТОНИЋ 2005: 146), архаична форма у регионалној употреби, или као средство стилске маркираности у научним и стручним текстовима (ПИПЕР–КЛАЈН 2013: 339–340). Као о архаичној конструкцији говори и Стевановић, при чему констатује да је њена употреба ретка у градским срединама источнијих области српског језичког простора и да је све чешћа на пореда употреба предлога у и *код* (СТЕВАНОВИЋ 1979: 315–316).

1.3.1. У истим значењским категоријама региструју је и наши најрепрезентативнији речници (уп. Матичин шестотомник – РМС и Матичин једнотомник – РСЈ). За ову прилику прегледана је и комплетна грађа за РСАНУ³ конструкције у + *генијѿив*, како би се покушале навестити изгласе појединих значења. Међутим, грађа за РСАНУ доноси обиље примера из различитих књижевних и стручних текстова, али недостају потврде из збирки речи из различитих дијалекатских области. Семантичке категорије у којима се ова генитивна конструкција реализује подударају се са већ познатим значењима регистрованим у нашим речницима и ранијим граматикама.

1.3.2. У оквирима дефинисаних значењских категорија ову конструкцију коментарише и Фелешко у студији о генитиву. По овом аутору, у атрибутској позицији конструкција у + *генијѿив* има изразито посесивно значење. Надаље, њу није могуће увек заменити везом *код* + *генијѿив*, зато што је предлошко-падежни спој у + *генијѿив* ограничен само на везу са номиналним основама – с ознаком живо, те је примарна позиција ове конструкције прилошка одредба за место, а радња коју означава детерминисани глагол врши се „у близини“ лица означеног у номиналној основи (ФЕЛЕШКО 1995: 124–125).

2. Исказивање посесивности конструкцијом у + *генијѿив*

2.1. Употребом предлошко-падежног споја у + *генијѿив* у детерминативној функцији уз именицу (у адноминалној позицији), односно у предикатској функцији уз глагол *јесам*/би*ти*, с алтернативном позицијом уз глагол *имати*, на терену Ваљевске Подгорине може се исказати посесивност која, извесно, представља елементе дубљег историјског наслеђа.

2.1.1. Конструкција у + *генијѿив* за исказивање предикативне посесивности потврђена је већ у најстаријим старословенским тексто-

---

³ Захваљујем се руководиоцу пројекта РСАНУ, др Ради Стијовић и Управи Института за српски језик САНУ, који су ми омогућили да прегледам материјал.

вима. Наиме, она је као постојећа периферна синтаксичка могућност (уз синтаксичко-семантичку промену глагола *имати*) постојала још у прасловенском и као таква заменила је некадашњу општесловенску конструкцију *mihi x est*, наслеђену из праиндоевропског (с потврдама у старосрпском, староруском и старочешком). Показало се да је потискивање старијег модела новим узроковано како унутрашњим језичким процесима, тако и језичким контактима који су само „оснажили“ постојеће синтаксичке могућности (Грковић-Мелџор 2013: 122, 132–133).

2.2. Као полазни критеријум за класификацију грађе наметнула се најпре на синтаксичком плану детерминативна функција конструкције *у+генийив личне заменице или именице* уз глаголе и уз именице, на основу које се препознају два семантичка типа исказивања посесивности на овом терену.

2.2.1. Прва група примера указује на употребу и ареални распоред конструкције *у+генийив личне заменице или именице* уз глагол *јесам/биџи* и уз глагол *имати*.

(1) *У+генийив* уз глаголе *јесам/биџи*:

а) *јаџовска говори*: и *у менѐ је бџло* постава Б, а *џ нџс бџло* трџшања ГЦ, а *тџ је џ менѐ бџло* кџрлицџ Г, *џ њџ бџла* кџдеља бџџзу мџџе јџднѐ бџшчѐ Остр, *џ нџс дџл бџла сџџџрџ кџђа* дџлџм дџ-сам јџ дџшла испод дџвѐ С, *џ нџс је бџџ пџтос џ куђи* у цџлџм сџбама СР, у мџгџ су дџдџ бџле слџге С, до скџра је *џ менѐ бџла* кџрлица Мил, и гџр џмџ нџс, *бџла су* и *џ менѐ* двџ [носа] Пл, прѐ је *џ нџс бџџ* свѐ прџва клџса (дуван) Бр;

б) *џџџавско-џџавски говори*: *џ менѐ је бџло*, џмџм џ сад бџџа Брез, па *џ нџс бџла* зидџница кџђа ДЈ.

в) *џџџизирани џџџавски говори*: нема потврда.

Употреба посматране конструкције уз глаголе *јесам/биџи* посебно је изражена на јџтовском терену – у централној зони у насељима „праве Подгорине“, и у крајње западним периферним пунктовима (ближим Рађевини и Азбуковици). У јужним (џџџавско-џџавски говори) и источним (џџџизирани џџџавски говори) насељима области, она је или факултативна или потпуно изостаје.⁴

На семантичком плану наведени примери представљају семантички тип отуђиве посесије. Предмет посесије готово је увек отуђива својина (*куђа, кџрлица, кџдеља* и сл.), а само једна потврда илуструје

⁴ У свим трима зонама извршена је тотална ексерпција грађе, с тим што због природе прилога са јџтовског терена нису наведене потврде из свих пунктова, већ само из оних који би помогли у приказивању ареалног распореда.

релациону посесивност у ширем смислу, тј. друштвени однос (у мѡ-
гѡ су дѣде бѣле слуге).

У теоријској литератури (у расправама које се односе на стандардни језик) о семантичким типовима исказивања посесивности налазимо да је соматска посесија у начелу атрибутска, али да изузетно уз глагол *имати* може да значи и неotuђиву соматску посесивност која се односи на делове тела (ПИПЕР 2005: 682–683; 694–695). У грађи су се нашли примери који показују да се отуђива посесивност у Подгорини може исказати и уз глагол *јесам/биѣи* (сви примери су са јатовског терена):

а) соматска која се односи на делове тела: *ѹ менѣ су бѣли мѡји зѹби, свѣ је тѡ бѣло пѡломљено Лоп*⁵, *у Рѡдојеве и Брѡнчинѣ снѡјѣ бѣѡ стѡмѡк до зѹбѡ Д.*

б) неotuђива релациона посесивност која се односи на сроднике: *бѣла ѹ нѡс зѡдругѡ*⁶ *Мил, ѹ менѣ бѣла стрѣна Г, у ѡѡѡ Тикѣ бѣло дѣцѣ Д, у Цвѣјѣ ѡвѡга бѣли већ и сѣнови ГЦ.*

(2) *У+генитив* уз глагол *имати*:

а) *јаѡвска говори*: а *ѡмало је ѹ нѡс двѣ бѣле фѹрунѣ Со, а ѡндѡј је ѡмало ѹ нѡс чѣтрѣ пѣт вадѣнѣѡ Реб, ѹвѣк ѡмали ѹ нѡс кѡчњѡк Пр, вѡкѡ дѹгачкѡ [текме] ѡмало је ѹ менѣ С; у њѣгѡ ѡмѡ ѡ сад књѣга, у Тѡм"слава ГЦ, ѹ нѡс ѡмѡ сѹшара Тђ, ѹ менѣ ѡмѡ [земље] ѡв у јѣднѡм грѹнту чѣтрѣ ѡ по ѣктѡрѡ Осл, ѹ менѣ ѡмѡ тѡм вѣш чѣсма Бр, дѣјете, ѡмѡ ѹ менѣ ѣно ѣрема Пл, ѹ мене ѡмѡ и ѡ сад, дѡл стѹпа Лоп, сѡд вѣдѣм ѡмѡ ѹ ѡебѣ јѡ сам зѡклѡ прѣ пѡр гѡдѣнѡ ѣурка Сит, па ѡмѡ ѹ менѣ пѡлци, двѡнѣс Бр.*

б) *ѡекавско-ѡкавски говори*: *ѹ нѡс ѡмало* и *земљѡнѣ [лонаѡа] Брез, ѡмало је у мѡјѣ сѣсѣрѣ [богиња] ДЛ;*

в) *ѡквизирани ѡекавски говори*: *ѡмѡ ѹ нѡс ѣно је [карлица] сѡд нѣсмо је бѡцили Туб, ѣво ѹ нѡс ѡмѡ двѡ ѣктѡра зѣмље Туб.*

Предлошко-падежна веза у + *генитив* уз глагол *имати* показује територијално равномерну употребу на јатовском терену, док је у другим двема зонама њена употреба спорадична.

У наведеним примерима генитивном конструкцијом уз глагол *имати* исказана је отуђива посесија. Међутим, нису непознати ни примери у којима се и у овом случају исказује:

⁵ Пример не заслужује даље проблематизовање, будући да би и зубе требало третирали као сваки други део тела (прст, нога, око), односно орган – условно речено отуђиви. Исказом је јасно наглашено да се ради о природним зубима – у свести информатора из народа немају се у виду вештачки зуби.

⁶ Пример је сврстан у овај семантички тип, будући да се ради о традиционалној друштвеној заједници коју чине сродничке везе.

а) соматска посесивност: *дóвдѣ љ менѣ ѝмала кòса* Брез Пл СР Сит С Др, *љ менѣ нѣкѧ чибѹљица ѝмѧ ѹстима* Туб;

б) и релациона: *ѝмало је љ њѝ јòш јèдно дѣте* Реб, *љ нѧс нѣмѧ старѣш"нѣ* Остр.

Потврде отуђиве посесивности уз глагол *имайи* на јатовском терену добијене су у централним и западним пунктовима. Само је по један пример забележен у другим двама зонама.

2.2.1.1. Илустративно наведене, следеће примере бисмо могли интерпретирати као конкурентне структуре:

а) *јайѹовски говори*: *ѝмѧм чѣсму тѹ дòл пòт кућòм* (↔ у мене је дол пот кућом чесма) Бал, *òна нѝје ѝмала дѣцѣ* (↔ у ње није било деце) Б, *Мѧја ѝмѧ двѣ цѹрице мѧторѣ* (↔ у Маје су две цурице маторе) Б, *ѝмали смо јèдно пѣ-шес овѧцѧ и двѧ вòчиѧ* (↔ у нас било пе-шес оваца и два вочиѧ) Пр, *òко пѣт ѣктѧра мѝ имѧмо првоклѧсне зѣмљѣ* (↔ у нас је око пет ектара првокласне земље) ДК;

б) *ијекавско-екавски говори*: *ѝмѧм дòл двѧ сѝна* (↔ у мене су дол два сина) Бог, *ѝмала сам ѧљину и цѝпеле на сѣби* (↔ у мене је била ѧљина и ципеле) Брез, *ѝмала сам и ѡдѧ ѹ кућѝ, жѝвио дѣведѣсѣт гòдѝнѧ* (↔ у мене у кући био ѡед, живио деведесет година) ДЛ;

в) *екавизирани ијекавски говори*: *ѝмѧмо мѝ нѧшу водѣницу па мѣљѣмо* (↔ у нас има воденица па мељемо) Туб, *ѝмѧм ѝ сад рѧзбој* (↔ у мене има и сад разбој) Л.

Показује се да је употреба конкурентних форми у односу на посматрану генитивну конструкцију изразитија у североисточним периферним јатовским пунктовима (уп. т. 2.2.1.), који су у непосредном додиру са пунктовима других двеју зона.

2.2.1.3. На основу ареалне анализе, употреба генитивне конструкције уз глаголе знатно је изразита у централним и западним јатовским пунктовима. Њена употреба опада идући према периферији јатовског ареала и североисточним и јужним пунктовима, тј. према насељима са ијекавско-екавским изговором јата и оним екавизираним.

Поред тога што се генитивном конструкцијом уз глаголе исказује неotuђива посесија, нису непознати ни примери којима се изражава отуђива (соматска и релациона) посесивност (уп. т. 2.2.1.).

Са лингвогеографског становишта, када се има у виду целина штокавског наречја, занимљиви су различити типови имперсоналних реченичних структура у којима се ова конструкција појављује (исп. и примере у: ПЕТРОВИЋ 1973: 155).

2.2.1.4. Увидом у материјал са суседних сродних терена и нешто шире, генитивна конструкција у значењу „поседовати“ потврђена је у говору Горобила (М. Николић 1972: 695–696) и у говору Љештан-

ског (Тешић 1977: 239). У овом значењу налазимо је у прекодринским говорима, у говору Горњих Цапарди (Ђукановић 1983: 261) и у Обадима (Симић 1978: 93), као и у знатно удаљенијим источно-херцеговачким говорима – у говору Роваца (Пижурица 1967: 145) и у говорима северозападне Боке (Павловић 2000: 127). За потпунији западаносрбијански ареални распоред недостају нам подаци из Драгачева, србијанског Полимља и Тршића.

2.2.2. У другој групи примера, генитивна конструкција јавља се у адноминалној позицији, уз именицу:

а) *јайовски говори*: *сѝн љ менѐ ѝмѧ јѐдно жѐнско дѐте К, сѝн љ менѐ бѝо у вѝјсци Сит, мѧјка љ ѝебѐ ђтишла кѝлеби С; љ ѝебѐ Дрѧгић слљжио ђндѧј Д, љ менѐ Сѝѧѧа мѧла Г, љ њѐ ѕѐрка пѝгинула Остр, па љ њѐгѧ ѝљница ђстала и ђна мѧѧа Лоп, љче Мѝтровдѧна у Миливоја сѝн ђтишђ нѧ пѝво Пл, љ менѐ љнук пѝгинуо Сит, а у Сѝѐвкѐ јѐлече ѝмало вѧкђ (↔ Стивчино јелече је имало овако) С, нѐ знѧм рѐцеп, док сам гђр бѝла љ менѐ је тђ вѝшѐ мѧјка гђтов"ла Д; љ менѐ ђвѧј брѧѝ трѧжи дѐђбу С, љ менѐ је свђјѧк јѧко сѧрѧњен Огл, љ менѐ баш ђѝѧц пѝкђјнѝ причђ Остр, у Мѧрицѐ вѝдѝм ѝрѝѝи прђгрижени СР, јѧ љѐ ђсѐћѧм љ менѐ вѧкђ рљке З, љ ѝебѐ се заледѐ рљке кад ђнђ прђстрѐш Т.*

б) *ијекавско-екавски говори*: *љ менѐ ђѝѧц и мѧјка* пошто се подијелили па дрљгѐ гђдине Брез, *љ менѐ свѐкар и чђвек бѐрљ кљдиљу* (↔ мој свекар и човек беру) ДЛ;

в) *екавизирани ијекавски говори*: па *љ менѐ ѕѧле свљд* је ѝмђ пријатѐљѧ (↔ мој ѕале је имао свуда пријатѐљѧ) Бог.

Генитивном конструкцијом у + *генитив* личне заменице или именице у адноминалној позицији на терену Ваљевске Подгорине исказују се два типа неотуђиве посесивности – соматска која се односи на делове тела, и релациона која се односи на сроднике. Такође, сасвим су спорадични примери, и то само на јатовском терену, у којима овом конструкцијом управља именица у неком зависном падежу (у *Тѝјосавѐ* сѝна ђтераше ГЦ).

Ова појединост не диференцира оштро јатовску зону, али се из ареалног распореда јасно види да је њено упориште у централним и западним пунктовима. Да интензитет њене употребе у адноминалној позицији опада ка североисточној и јужној периферији јатовског ареала, потврђују и факултативни примери из друге две контактне зоне.

2.2.2.1. Из све три зоне располажемо и потврдама у којима се овај тип посесије исказује конкурентном формом – присвојном заменицом. Илустративно наводим:

а) *јајшовски говори*: *мôј òшац* знаѡ да прѣвѣ òпѣнке Бр, *мòја мѣјка* прóју мѣс^нла Г, *дѣда* је *мôј* пўно жівѣ Пл, *мôј тѣј дѣда* он је òт^ншò да прòсѣ дѣвòјку СР, *њѣн свѣкар* прѣвио Пр, па *мòја унука* није се шѣшала уòвште Бал, *мòја мѣјка* бѣла тѣд цўра ГК.

б) *ијекавско-екавски говори*: *мôј свѣкар* вјѣнчò *Ѐрсена Брез*, *мôј òшац* òправиò кўћу Суш, *мòја жѣйрова* жѣв^нла скòро стò гòдѣнѣ ДЛ, кòпò *мôј кўм* Влѣдимѣр Мр, *мòја мѣјка* м^нѣсѣ5 прóју Суш.

в) *екавизирани ијекавски говори*: а *мôј ѣѣле* није бѣò нѣклоњен Бог, *мôј Мѣлан* кад је бѣò у бòлници СГ, *мôј Љўбо* пòгинò СГ.

2.2.2.2. Дијалектолошка литература у новије време доноси обиле потврда са источнобосанског терена (уп. РЕМЕТИЋ 2008; СИМИЋ 2013) и суседне контактне зоне – Рађевине (ПЕТРОВИЋ-САВИЋ 2010), у којима генитивна конструкција служи за исказивање посесивности „у вредности“ присвојне заменице. Конструкција је, бар што до сада знамо, поред романијских говора, забележена у Горњим Цапардама (ЂУКАНОВИЋ 1983: 70–71) и суседним Обадима (СИМИЋ 1978 : 90). У овом значењу није регистрована у Ужичкој Црној гори, Драгачеву, говору Љештанског, србијанском Полимљу, Колубари, а нема је извесно ни даље према Шумадији.

Према стању у другим говорима, могло би се закључити да би управо Ваљевска Подгорина могла бити и сама периферија исказивања неотуђиве („чисте“) посесивности проблематизованом конструкцијом, што би била још једна потврда (уз то, на синтаксичко-семантичком плану) хоризонталном простирању појединих изоглоса.

2.2.2.2. По мишљењу Слободана Реметића, у питању је затечени архаизам, на источнобосанском терену преузет од Бошњака – носилаца источнобосанског дијалекта насталог на простору средњовековне босанске државе (РЕМЕТИЋ 2008: 396–398).

3. Исказивање просторног значења конструкцијом *у + генијѣив*

3.1. У стручној литератури посебно су наглашавани примери одређивани као „гранични случајеви“, у којима је конструкција *у + генијѣив* у значењу „бављење једног појма у сфери другог“ (ИВИЋ 1957–1958: 145) интерпретирана тако да ставља ову конструкцију на границу између спацијалне и посесивне детерминације. Њена специфичност огледа се у томе што јој је лексички експонент увек именица са обележјем живо, којом је исказан посесор имплицитног просторног локализатора и она као таква увек може бити замењена конкурентном конструкцијом *код + генијѣив*, с обележјем живо (ПА-

вловит 2000: 42–43). Оваква значењска нијанса значи да се објекат локализације налази у сфери детерминације надлежношћу именованог лица, то јест борави у локализатору који је „у нашој кући, у нашем крају, у нашем народу“ (Павловић 2006: 53).

3.2. Значење је потврђено врло рано већ у старосрпској пословноправној писмености, а његова конкурентна форма *конь + генийив* регистрована је тек у актима из петнаестог века. По мишљењу С. Павловића, „уз индирективне глаголе старосрпско *оу + ген* прво [се] потискује из комбинације с именицама маркираним обележјем [живо –], док у сфери значења ‘бављење једног појма у сфери другог’ аутономно влада ... све до XV века, доживевши и наше време“ (2006: 54).

Историјски гледано, узима се да је статус ове предлошко-падежне везе „уздрман“ фонетским померањем почетног *цъ(-)>*ц врло рано у предисторијском периоду када се општесловенски предлог *цъ (с акузативом и локативом) почео изједначавати са општесловенским јуксталокационим предлогом *и (с генитивом). Старосрпски предлог *оу* тако се односио на две локализације – унутрашњу оријентацију и простор одређен близином оријентира, што је бивало неодрживо. Због тога је јуксталокационо значење преузео нови предлог, а предлог *оу* остао је везан за интралокализацију (Павловић 2006: 55).

3.3. Грађа забележена у Ваљевској Подгорини показује да се и у овој области предлошко-падежним спојем *у+генийив* могу исказати поједина спацијална значења.

3.3.1. *Нейосредна њпросторна локализација.* У оквиру ове значењске категорије издвајају се примери у којима је генитивном конструкцијом исказан посесор имплицитног просторног локализатора:

а) *јајџовска зона:*

– ужи простор: *у нѧс дѧжѧ слѧву Пѧѧн Мил; пѧчѧ у менѧ вода [ливади] да ѧсѧжѧ дѧл у Јѧдру Др, јѧ ѧѧму кѧжѧм нѧѧѧ [дете] у менѧ нѧшта да јѧдѧ В;*

– шири простор: *у нѧс се тѧ пѧстило прѧ ѧвѧј сѧд што се зѧвѧ чѧснѧ пѧст ГБ, у нѧс сѧмо стѧлѧ се у чѧсницу дѧнѧр нѧкѧ Осл, у нас, учѧ Бѧжѧѧ на Пѧциндѧн ѧндѧ се пѧчѧ печѧнѧца СР, ѧмѧ ѧвде у нѧс јѧдно Лѧубино врѧло и сѧд бѧло сѧдѧње М, вѧјска бѧла је у нѧс пѧзвѧна, пре док јѧш нѧје рѧто Огл;*

б) *ијекавско-екавски говори:*

– ужи простор: *бѧло нѧрода пѧно, у менѧ је сѧдморо нѧс бѧло Суш; ѧмѧ у лѧудѧ дѧѧѧ у стѧн и рѧзвѧлѧ стѧн Брез.*

– шири простор: *у нѧс нѧко тѧ нѧ мијѧњѧ кѧма Брез.*

в) *екавизирани ијекавски говори*: нема потврда.

Следећи примери могли би да потврде да је генитивном конструкцијом исказан посесор експлицитног просторног локализатора: имали су Цигани *Ѹ нѧс* у мојим сѣлу у комшилуку *вѧкѧ* јѣдан *зѣсеок* СР, *Ѹ менѧ* пѸна *кѸћа нѧрода* Г.

Грађа показује да је посесор исказан личном заменицом или именицом с обележјем живо. Просторни локализатор може бити ужи (кућа, њива, колиба) или шири (крај, село, заселак и сл.).

Ареално посматрано, једино јатовски терен добро илуструје употребу конструкције *у + генијив* са значењем непосредне просторне локализације. У зони ијекавско-екавских говора, генитивна конструкција у овом значењу сведена је на факултативну употребу.

3.3.1.1. Непревело стање показује употреба конкурентне форме:

а) *јаѸовски говори*:

– ужи простор: *прѧв*"ле *цѧђ* ми *жѧне*, ал *знѧш кѧко* и *кѧд менѧ* је тѧмо било О, *Ѹмао код мѧјѸ* тишљѧрѧј ДК, *кѧлкѧ* *Ѹмало оделѧња* *Ѹ* кућѸ ка си бѧла *дѧвѧјка кѧд њѸ*? Б, *кѧд њѸ* се нѧје *знѧѧ гѧзда* Д, *кѧд нѧс* је *ѧб"чај* тѸ сѧд *трѧбѧ* д *Ѹдѧш* да *вѧрѸш* *дѧвѧјку* Лоп, *кѧд мѧг* *ѧца* бѸѧ ми *стрѸц*, *старѧш"на* Д, *Ѹмали*, *ѧво кѧд мене* и *данѧс тѧ* стѸпе и тѸчка Сит, *код кѸма* *пѧкѧјнѧг* *Илијѧ* *Ѹмало* В;

– шири простор: *кѧд нѧс* то не *гѧтајѸ* Бал, а *зѧт мѧра кѧд нѧс* д-ѧборѸ *јѧбуку* Бр, *нѧгди* је бѧло *ѧнѸ кѧпци кѧд нѧс* нѧје Др, *ѧбичаји* су *кѧд нѧс* да *кршѧвѧ* се *дѧте* ГЦ, *кѧд нѧс* *кѧрѸштена* *плѧћка* *дѧсна*, *ѧсѧчѧ* се Остр, *нѧјглѧвна* *дѸшнѧ кѧд нѧс* је *тѧкѧ* Пл, *нѧмѧ кѧд нѧс* *кѸрјѧкѧ* Осл.

б) *ијекавско-екавски говори*:

– ужи простор: *кѧд менѧ* пѸно *ђѧцѧ* ДЛ, и *тѸ* је *јѧдан рѧдио* *синовац кѧд њѧгѧ* пѸно [на *Ѹмању*] Бог, *мѧј ѧтац кѧже кѧд менѧ* *нѧћѧте* *сјѧсти* *нијѧдна* Брез, *Кѧд њѧгѧ* је *нѧјчѧшѧ* *Ѹгрѧнка* бѧла Туб;

– шири простор: *гѸњѧви* су *кѧд нѧс* *нѧшѧни* *знѧш* Л, *кѧд нѧс* *нѧ* *кољѸ* *тѧлѧд ѧвде* Брез, *кѧд нѧс* *прѸје* се *нѧје* *прѧвило* *ко сѧде* *зимница* ГЛ, *кѧд нѧс* је *бѧвало ѧб"чно* *шарѧнѸ* *мѸрѸзѧ* Брез, и *код нѧс* *тѧ* *старѧ* *жѧне* *нѧсиле ѧнѧ* *бѧшчѧ* и *кѧцѧље* Туб;

в) *екавизирани ијекавски говори*:

– ужи простор: *штѧ* је *ѧвѧ* *кѧка* је *ѧвѧ* *вѧјска*, *сѧдѸ* и *јѧдѧ*, *кѧже*, *тѧкѧ* је *код њѸ* [зона А] СГ.

– шири простор: *Нѧмац свѧ* *Ѹзгѧрѧ* у *кѧрену*, *свѧ* је *код нѧс* *Ѹзгѧрѧ* Сед.

Колебање у употреби конкурентних форми лепо илуструју примери: *јѧл чѧрала* *Ѹ вѧс ѧвца* *Бѧдњѧк*? *Кѧд нѧс* је *чѧрала ѧвца* Мил, *нѸје кѧд нѧс* *дрѧн*, *Ѹ нѧс* је *цѧрова кѧра* Остр.

3.3.1.2. Са других терена имамо налазе који указују на превагу предлога *код*, уз интерпретацију да је предлог у ређи. Тако је у Горобиљу (М. Николић 1972: 695–696), у говору Љештанског (Тешић 1977: 239), у прекодринским говорима – Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 260–261), Обадима (Симић 1978: 90–93) и на ширем западnobосанском терену (Дешић 1976: 282; Петровић 1973: 155), као и у удаљенијим источнохерцеговачким говорима – у говору Роваца (Пижурица 1967: 144–145) и у северозападној Боки (Павловић 2000: 43). Недостају нам подаци из србијанског Полимља, Драгачева, Тршића, Колубаре, моравичког краја, Ужичке Црне горе и централне Шумадије.

3.3.2. *Удаљавање од локализатора.* Конструкцијом у + *генитив* у испитиваној области може се исказати удаљавање од локализатора – аблативност. Раполажемо само потврдама са јатовског терена: Кџо, ја-мислим ти-се по̀ра̀ђаш, а ти се порџила, а љ менџ сџмо во̀да Г [↔ од/из мене иде само вода], само љшла љ кућу, а љ менџ крџ идџ из нџса [↔ крв иде од мене, из носа] Др, љскала љ менџ ја̀ко ра̀з-бо̀ј Лоп, да̀де ми прџво̀ два̀јес дџна̀ра па кад бисмо дџл код чѐсмџ љзџла Јџрдџнка љ менџ онџ па̀ру С, љшла те љзџла почџтак љ њџ СР, а љскџ Ыко љ менџ ка̀јмака С, пос љшла те љскала љ онџ да ми вра̀ти Пл, и џдџ њџн сџн и љзмџ љ њџ муштџлук В, ку̀пиџ Дра̀гиша љ њџга̀ ек-та̀р [↔ купио од њџга хектар] С.

Ранија истраживања западносрбијанских говора углавном не бележе ово значење, што наводи на помисао да га нема. Ову синтаксичку појединост извесно потврђује суседно Љештанско, уз напомену да се оно реализује уз глагол *искаџи* (уп. нпр. Тешић 1977: 239).

3.3.3. *Приближавање ло̀ка̀лизатора.* Посматраном генитивном конструкцијом факултативно се може исказати адлативност. Једна потврда је са периферије јатовског терена, а друга из зоне ијекавско-екавских говора: џви џтишли го̀р у Бо̀сџљкџ и вѝдџ го̀рџ Б. љ нџс до̀ђџ па се љва̀лџ љ кућу прџстерџ брџме слџмџ па по̀л'јџжџ ДЛ.

3.3.4. У грађи је забележен и пример у којем би конструкција у + *генитив* могла исказивати значење неодређене посредне просторне локализације „у близини, поред“ (/јуксталокација), што се можда може сместити у контекст историјског развоја значења предлога у (в. Павловић 2006: 74). Пример је из ијекавско-екавске зоне:

Јџ во̀дџм во̀лове за улча̀ре. Камиџни прџлазџ ја-нѐђу да за̀качџм нџ за ко̀га, ни нџко за̀ ме. На̀йџџ чо̀вјек нџкџ с камиџном и џн љста-виџ, камиџн је биџ во̀ко љ менџ стаџ, а мо̀ј во̀ је ву̀ко на јџдну стра̀ну вѝше и ва̀ко се по̀дбиџџ под то̀чак прџви. Мо̀ј чо̀вјек говџриџ „џ,

Њено упориште је у централним и западним пунктовима (ближим Рађевини и Азбуковици), а идући ка периферији јатовског терена употреба генитивне конструкције слаби, што потврђује факултативност или и потпуни изостанак потврда из тих периферних пунктова, као и из пунктова двеју контактних зона.

4.2. Као специфичност издваја се употреба конструкције у + *генитив* у адноминалној позицији, којом се исказују оба семантичка типа неутуђиве посесије. Судећи по грађи којом располажемо у дијалектолошким расправама, могло би се закључити да је управо Ваљевска Подгорина – прецизније јатовска зона – сама периферија овог синтаксичког архаизма, чије је упориште, барем према ономе што сада знамо, на источnobосанском терену. Ово би указивало на могућност да неке изоглосе имају хоризонтални правац пружања: запад–исток.

4.3. Поред посесивног значења, материјал доноси потврде у којима се овом конструкцијом исказују и посебна спацијална значења. Као најмаркантније, издваја се непосредна просторна локализација где је исказан посесор имплицитног просторног локализатора. Напореда, у употреби су и конкурентне форме, с предлогом *код*.

4.4. Досад речено у вези са посматраном конструкцијом на тлу Ваљевске Подгорине и њеног суседства, наводи на помисао да је ова дијалекатска област (прецизније њена јатовска зона) периферија ареала уобичајене употребе у + *генитив*. Да би се ово са сигурношћу могло потврдити, потребно је надаље у дијалектолошким расправама обратити пажњу на проблематизовани синтаксички детаљ и употпунити дијалекатску мапу материјалом из осталих зона.

Цитирана лијература

- АНТОНИЋ, Ивана. *Синтакса и семантика падежа*, у: Синтакса савременог српског језика. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Матица српска, 2005, стр. 119–298.
- ГРКОВИЋ-МЕЛЏОР, Јасмина. *Развој предикативне посесије у словенским језицима*, у: Историјска лингвистика. Когнитивно-типолошке студије. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2013, стр. 116–138.
- ДЕШИЋ, Милорад. *Зајаднобосански ијекавски говори*. Српски дијалектолошки зборник XXI, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1976, стр. 1–316.
- ЂУКАНОВИЋ, Петар. *Говор села Горње Цајарде (код Зворника)*. Српски дијалектолошки зборник XXIX, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, 1983, стр. 191–294.

- Ђукановић, Петар. *Говор Драгачева*. Српски дијалектолошки зборник XLI, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, 1995, стр. 1–240.
- Ивић, Милка. *Систем предложних конструкција у српскохрватском језику*, Јужнословенски филолог XXII, Београд, 1957–1958.
- Марковић, Славољуб. *Говор Ужичке Црне Горе*. Српски дијалектолошки зборник LVIII, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 2011, стр. 337–672.
- Милићевић, Милан Ђ. *Кнежевина Србија*, Београд, 1879, стр. I–XXIV + 643.
- Николић, Берислав. *Тришћки говор*. Српски дијалектолошки зборник, XVII, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1968, стр. 367–472.
- Николић, Берислав. *Колубарски говор*. Српски дијалектолошки зборник XVIII, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1969, 1–71.
- Николић, Видан. *Моравички и горњосјуденички говори*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика. Студије српске и словенске. Монографије, Серија IV, Број 3, 2001.
- Николић, Мирослав. *Говори србијанског Полимља*. Српски дијалектолошки зборник XXXVII, 1991, стр. 1–549.
- Маројевић, Радмилко. *Посесивне категорије у руском језику. (У своме историјском развоју и данас)*. Београд: Филолошки факултет, 1983.
- Номаћи, Мотоки. *О прототипу посесивности и њеном неопходном посесију*. Предраг Пипер (ур.). *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*. Београд: САНУ, 2006, 163–173.
- Павловић, Љубомир. *Колубара и Подгорина. Антиројгеографска промајрања*. Српски етнографски зборник VIII, Насеља српских земаља, књ. IV, Београд, 1907, стр. 345–1085.
- Павловић, Слободан. *Детерминативни падежи у говору северозападне Боке*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Библиотека јужнословенског филолога, 2000.
- Павловић, Слободан. *Детерминативни падежи у старосрпској пословноправној писмености*. Нови Сад: Матица српска, 2006.
- Павловић, Слободан. *Генитив с предложом оу и његови синтаксички конкуренцији у старосрпским повељама и писмима*. Зборник Матице српске за славистику 67. Нови Сад: Матица српска, 2005, 65–76.
- Петровић, Драгољуб. *О говору Змијања*. Нови Сад: Матица српска, 1973.
- Петровић-Савић, Мирјана. *Исказивање посесивности у Рађевини конструкцијом предлог у+генитив личне заменице*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, LIII/2, Нови Сад: Матица српска, 2010, стр. 123–131.
- Пипер, Предраг. *Семантичке категорије у прстој реченици: Синтаксичка семантика*, у: Синтакса савременог српског језика, Београд–Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Матица српска, 2005, стр. 575–978.
- Пипер, Предраг, Иван Клајн. *Нормативна грамика српског језика*. Нови Сад, Матица српска, 2013.

- ПИЖУРИЦА, Мато. *Уйоїреба йадежа у говору Роваца*. Прилози проучавању језика, 3, Нови Сад: Филозофски факултет, 1967.
- РАДОВАНОВИЋ, Драгана. *Морфолошке особености говора Средње Колубаре*, Српски дијалектолошки зборник, LIII, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 2006, стр. 1–186.
- РАДОВАНОВИЋ, Драгана. *Говор Ваљевске Подгорине*. Српски дијалектолошки зборник, LXI, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 2014, стр. 1–366.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. *Говори централне Шумадије*. Српски дијалектолошки зборник XXXI, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, 1985, 1–555.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. *О йосесивној констїрукцији у +генийив личне заменице на источнобосанском йѣрену*. Јужнословенски филолог, LXIV, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008, 391–400.
- СИМИЋ, Зоран. *Заменички генийив с йпредлогом у као формализаїор йосесивносїи у романијским говорима Сїарог Влаха*. Годишњак за српски језик, XXVI, Ниш: Филозофски факултет, 2013, стр. 481–495.
- СИМИЋ, Милорад. *Говор села Обади у Босанском Подрињу*. Српски дијалектолошки зборник XXIV, Београд: Институт за српскохрватски језик, 1978, стр. 1–124.
- ФЕЛЕШКО, Казимјеж. *Значења и синїакса срїскохрвайског генийива*. Студије о Србима, Нови Сад – Београд: Матица српска – Вукова задужбина – Орфелин, 1995, стр. 5–164.

Драгана И. Радовановић

О ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНОЙ КОНСТРУКЦИИ У + *ГЕНИТИВ* В ОДНОМ (СЕВЕРО)ЗАПАДНОМ ГОВОРЕ СЕРБИИ

Резюме

В статье на диалектологическом материале полевых записей района Валевской Подгорины отмечается вполне обыденное употребление конструкции у + *генийив*, с помощью которой в данной области может высказываться принадлежность и пространственность. Употребление исследуемой конструкции и ее конкурентных форм в трех говорах Подгорины одновременно позволяет провести лингво-географическое исследование в рамках не только этих говоров, но и шире, на территории (северо)западной Сербии и за ее пределами. Также выявлено, что состояние данных диалектов частично сохраняет определенные элементы более глубокого исторического наследия.

Ключевые слова: конструкция у + *генийив*, принадлежность, пространственность, (северо)западные говоры Сербии, говор Валевской Подгорины, шумадийско-воеводинский диалект, ареальное распространение.

Dragana I. Radovanović

ON THE *U* + *GENITIVE* PREPOSITION-CASE FORM
IN A (NORTH)WEST SERBIAN DIALECT

Summary

Drawing on the materials that treat dialects collected in the region of Valjevo Podgorina, the author of the paper considers the presence of the *u*+*genitive* form that is regularly used in this area to express possession and spatiality. The use of this and the competing forms in three speech areas of Podgorina provides the grounds for linguo-geographic analysis, not only with relation to these speech areas, but also within a wider (north)west Serbian region and over the regional boundaries. In addition, the analysis shows that the situation in Serbian dialects represents a fragmented continuation of a number of elements rooted in the historical background.

Keywords: *u* + *genitive* form, possession, spatiality, (north)west Serbian dialects, Valjevo Podgorina dialect, Šumadija-Vojvodina dialect, areal distribution.